

Sorumluluğun Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*

Yrd. Doç. Dr. Aşlı Taylı
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü
E-posta: atayli@mu.edu.tr

Özet

Bu çalışmada sorumluluğu etkileyeceği düşünülen bazı özellikler, sorumluluğu yordama güçleri açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda ele alınan değişkenler yaş, cinsiyet, anne eğitimi, baba eğitimi ve gelir düzeyidir. Lise eğitimine devam etmekte olan 324 öğrenci, Conrad ve Hedin (1982) tarafından geliştirilen ve Taylı (2006) tarafından uyarlanan Kişisel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeğinden aldıkları toplam sorumluluk puanına göre değerlendirilmiştir. Sonuçlar Çok Boyutlu Doğrusal Regresyon Analizine göre değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucuna göre sorumluluk üzerinde en çok belirleyici olan değişkenler, cinsiyet ve annenin eğitimidir. Buna göre kızların sorumluluk düzeyi erkeklerden daha yüksektir. Ayrıca sorumluluk üzerinde annenin eğitimi, babanın eğitimine göre daha belirleyicidir. Ancak, cinsiyetin etkisi kontrol edilerek yapılan analizde, sorumluluk üzerinde okul türü ve babanın eğitiminin de belirleyici olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk kavramı, sorumlu davranış, cinsiyet, anne eğitim düzeyi, baba eğitimi, okul türü.

Investigate Responsibility with Regard to Some Variables

Abstract

Some of the characteristics that were thought to effect responsibility were studied in terms of its predictive power for responsibility. Two-hundred twenty four high school students was evaluated with personal and social instrument which was developed by Conrad and Hedin (1982) and adopted to Turkish culture by Taylı (2006), according to the this instruments total scores. Results were calculated via multidimensional regression analysis. Results were revealed that most predictable variables were gender and mothers' educational level. Female students' responsibility levels were found to be higher than male students. Additionally, mothers' educational level was more effective than fathers' educational level. However, it was understood during the analysis performed by controlling the effect of gender, it was understood that the type of school and the father's education were also determining factors for responsibility.

*Bu çalışma, 15. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Keywords: The concept of responsibility, responsible behavior, gender, mothers educational level, school type

1.Giriş

Son yıllarda değerler eğitimi konusunda giderek artan bir ilgi ve buna paralel ahlaki değerler konusunda çok daha yoğun bir bilgi akışı ve yayın üretimi söz konusudur. Bu kaynaklarda genellikle; adalet, saygı, hoşgörü, sabır, azim gibi değerlerin yanı sıra sorumluluk da ele alınmaktadır. Bu bağlamda sorumluluk önemli bir ahlaki değerdir. Sorumlulukla ilgili olarak; kişinin kendi davranışlarının veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi (TDK, 2005) bireyin seçimler yapması ve bu seçimlerin sonucunu ve etkilerini kabullenmesi (Popkin,1987) kişinin davranışlarının sonuçlarını ahlaki ve yasal boyutta üstlenmesi (Gloven, 1970) gibi tanımlar bulunmaktadır. Başka bir tanımlamada sorumluluk disiplin kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Çocuklukta itaat ile başlayan sorumluluğa ilişkin ilk göstergeler, 10’lu yaşlardan itibaren kişisel disipline dönüşmektedir. Kişisel disiplinde, birey öncelikle kendisine karşı sorumluluk hissetmelidir. Kişinin sorumluluk hissetmesi gereken yönler ise, kendi seçimleri, karakteri ve potansiyelidir. Başkalarına yönelik sorumluluk ise, kişisel sorumluluktan sonra gelişmekte ve toplumdaki diğer bireylere yönelik hizmet ve bağlılığı içermektedir (Eyre ve Eyre, 1982:11).

Soyut bir kavram olan ve bu nedenle tanımlanmakta güçlük çekilen sorumluluk, Nelson-Jones (1984:3) tarafından bazı özellikleri vurgulanarak açıklanmıştır. Buna göre sorumluluğun temel özellikleri şunlardır; *Birincisi* sorumluluk duygusu durağan, sabit bir durum olmaktan ziyade bir “süreç”tir. Farklı zamanlarda, farklı durumlarda, değişik derecelerde olabilen bir görev duygusu sorumluluğun dinamik yapısını açıklamada kullanılır. *İkincisi* sorumluluk bir “seçim”dir. Kişiler yaşamları boyunca sürekli olarak bir şeyleri, diğer şeylere tercih ederek geçirmektedirler. Burada kişinin seçimlerine rehberlik eden bir alt güç olarak sorumluluk akla gelmelidir. *Üçüncüsü* sorumluluk “içsel” bir süreçtir ve içten dışa işleyen bir mekanizması vardır. Bunun anlamı, sorumluluk duygusunun dışsal hareketlerden önce düşüncede ve duygularda başladığıdır. Üstelik kişilerin psikolojik olarak büyümelerini, olgunlaşmalarını sağlayan birçok durumda, engellerle etkili bir şekilde baş etmelerini sağlayan gücün içsel olduğu herkesçe bilinmektedir. Son olarak sorumluluk bir tür “kendini tanımlama” yolu olarak görülmektedir. Bu süreçte kişiler seçimleri sayesinde kendilerini tanımlamaktadır. Bu seçimleri ise, sorumluluk almayı ya da sorumluluktan kaçmayı içermektedir (Nelson-Jones, 1984:3).

Sorumluluğun Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi

Sorumluluğun işleyiş dinamikleri ise şöyle açıklanmaktadır. Buna göre sorumluluk, kendisine özgü bir örüntüsü olan, duygu, düşünce ve davranış boyutlarını içeren dinamik bir yapıdır. Bu yapıdaki akışı etkileyen ise, öncelikle kişinin herhangi bir durum ile kendisini ne kadar bağlantılı gördüğüdür. Yine herhangi bir durumun sonucu üzerinde kendi belirleyiciliğinin ne kadar olduğuna dair inanç da aynı şekilde önemlidir. İkinci olarak ise, herhangi bir durum ile ilgili işleyiş ve kuraların ne kadar açık olduğu ve son olarak, durum ile ilgili olarak kişinin kendi kimlik algısının ne olduğu belirleyici olmaktadır. Buna göre kişinin, örneğin, hırsızlıkla kendini ne kadar bağlantılı algıladığı, hırsızlık konusundaki düşüncelerinin ne olduğu ve son olarak hırsızlıkla kendi kimliği arasında nasıl bir bağ kurduğu belirleyici olmaktadır. Hırsızlığı kabul edilemez bulan ve kendisini hırsız kimliğiyle bir düşünemeyen bir kişinin, hırsızlık konusundaki sorumluluk algısı da ona göre olacaktır. Kendisinin hırsızlık yapıp yapmamasını kendi elinde görecektir ya da daha da ötesi hırsızlığın toplumda daha az yaşanması için çaba harcayan bir bireye dönüşecektir (Schlenker, 1997; Wohl, Pritchard and Kelly, 2002).

Sorumluluğun dinamiklerine ilişkin ikinci açıklama ise, sorumlu davranmanın nedeni olarak suçluluk duygusunu göstermektedir. Suçluluk duygusunun kaynağı ise vicdandır ve vicdan, çocukluktan itibaren içselleştirilen doğrulara aykırı davranıldığında devreye girmektedir. Ancak vicdanın gelişebilmesi ve suçluluk duygusunun işlevsel olabilmesi için, çocukluktan itibaren kişiye, doğru ve yanlışla ilişkin doğru bilgiler, ahlaken desteklenen duygusal tepkiler ve doğru davranış örnekleri sunulmuş olmalıdır. Sorumluluk ahlaki bir değerdir ve ahlaki davranışların yerleşmesinde, ahlaki bilgi, ahlaki duygu ve ahlaki davranışlar temel kabul edilmektedir. Ahlaki bilgi; neyin doğru, neyin yanlış olduğunu ve niçin doğru ya da yanlış olduğunu bilmektir. Ahlaki duygu ise, doğru davranışlardan sonra gurur ve hoşnutluğu, yanlış davranışlardan sonra ise, üzüntü, mahçubiyet, suçluluk duygusu gibi duyguları hissedebilmektir (Likona, 1991:52).

2.Sorumluluğun İlişkili Olduğu Bazı Değişkenler

Sorumluluk ile ilgili ilk çalışmalar 1950'li, 1960'lı yıllara rastlamaktadır (Stone, 1965). Örneğin o yıllarda yapılan bir çalışmada; sorumluluk duygusu yüksek bireylerin, başkalarına yönelik sorumlu davranışları bilinçli bir şekilde yerine getirdikleri, sosyal açıdan istendik davranışları daha sıklıkla sergiledikleri ve toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmiş ideallerinin belirgin şekilde farkında oldukları ve güçlü bir şekilde bu standartları yerine getirmek için çabaladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Yine bu kişilerin çoğunlukla orta sosyoekonomik düzeyde yer aldıkları ve çoğunlukla çalışan bireyler oldukları anlaşılmıştır. Sorumluluk düzeyi daha yüksek olan bireylerin yine, yardım

kuruluşlarında, sağlık ve sivil toplum hizmetlerinde, yardım amaçlı dernek ve kulüplerde gönüllü olarak daha sıklıkla çalıştıkları, eğitimsel ve dinsel gruplar için daha sıklıkla para yardımında buldukları ve çok daha aktif bir biçimde yerel ve ulusal politik çalışmalara katıldıkları, politika konusunda daha bilgili oldukları ve daha yüksek bir oranda kilise üyesi oldukları anlaşılmıştır (Berkowitz ve Lutterman, 1968).

Anne-baba ve ergenlerin sorumluluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştıran sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Örneğin Gunnoe, Hetherington ve Reiss (1999) tarafından yapılan bir çalışmada, anne babaların dindarlığı ile, anne babaların otoriter ana-babalık tutumları arasında ilişki olduğu, yine ergenlerin sosyal sorumluluk düzeyiyle anne-babaların dindarlığı arasında hem doğrudan ve hem de dolaylı bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Aynı çalışmada, kızların sosyal sorumluluk düzeyi erkeklerden daha yüksek bulunmuştur.

Sorumluluk ile cinsiyet arasındaki ilişki başka araştırmacılarca da çalışılmıştır. Örneğin, Powell ve arkadaşları tarafından geliştirilen Sorumluluktan Kaçış Ölçeği, özellikle kişinin yanlış davranışlarında ötürü kişisel sorumluluk almaması ve davranışlarının olumsuz sonuçlarını görmezden gelmesi üzerine kurgulanmıştır. Bu çalışmada, Davranış Bozukluğu da denilen, Karşı Gelme,-Karşıt Olma Bozukluğu teşhisi almış gençlerin sorumluluktan daha çok kaçındığı anlaşılmıştır. Aynı çalışma erkeklerin anlamlı olarak kızlardan daha fazla sorumluluktan kaçındığını göstermiştir (Powell, Rosen ve Huff, 1997; Powell ve Rosen, 1998). Başka bir çalışmada, bir grup ergen ile korunmalı cinsel ilişki, rastgele seks ve ergen hamileliği gibi konularla sorumluluk ilişkisi sorgulanmış ve kız öğrencilerin sorumluluk vurgusu, erkek öğrencilere göre çok daha yüksek bulunmuştur (Hooke, Capewell ve Whyte, 2000).

Sorumluluk ile akademik başarı ve bazı istendik kişilik özellikleri arasında da güçlü bir ilişki bulunmuştur. Başarılı öğrenciler aynı zamanda akademik sorumluluklarını üstlenen, daha fazla sorumlu davranışlar sergileyen öğrencilerdir. Wentzel (1991), öğretmenleri ve sınıf arkadaşları tarafından sosyal sorumluluk düzeyleri daha yüksek algılanan öğrencilerin, diğer öğrencilerden daha yüksek notlar/dereceler aldığını ortaya koymuştur. Sorumluluk düzeyi daha yüksek bu öğrenciler, daha paylaşımcı, daha işbirlikçi ve başkalarına yardım etme konusunda daha isteklidirler. Lickel, Schamer ve Hamilton (2003) da, 6., 7. ve 8. sınıfa giden ve sosyal sorumluluk duygusu yüksek olan öğrencilerin, daha yüksek notlar/dereceler aldıklarını, yardım etme konusunda kendilerini daha yeterli algıladıklarını, okulun kendilerini geliştirme konusunda daha fazla fırsat sunduğunu düşündüklerini ve sınıf çalışmalarına daha yüksek oranda katıldıklarını ortaya koymuştur.

Sorumluluğun Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi

Öte yandan, sorumluluğun fazla yüksek olması da, fazla düşük olması da bazı sorunlarla ilgili bulunmuştur ve bu nedenle de, istendik bir durum olarak değerlendirilmemektedir. Diğer bir deyişle, sorumluluk duygusunun yoğun olması da, eksik olması da istenilen bir durum değildir. Sorumluluk duygusunun bir yere kadar yüksek olmasının, bireylerin kişisel eksikliklerini görmesi ve gidermesi adına işlevsel bir yanı bulunmaktadırlar ancak sorumluluk duygusu çok yoğun olduğunda, kaygı ve depresyon gibi duyguların kaynağı olabilmekte, kişiyi yaralayıcı ve zayıflatıcı bir niteliğe bürünebilmektedir (Nelson-jones, 1984:7). Örneğin, özellikle ergenlerde, yüksek sorumluluk düzeyi ile, Obsesif-Kompulsif Bozukluk arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Yüksek sorumluluk düzeyi hem sorunu, hem de sorunun bir diğer tetikleyicisi olan mükemmeliyetçiliği arttırmaktadır (Bouchard, Rheaume ve Ladouceur, 1999; Radomsky, Rachman ve Hammond, 2001).

Sorumluluk duygusunun düşük olması ise, toplumda gözlenen birçok sorunla bağlantılı gözükmektedir. Powell ve arkadaşları tarafından geliştirilen Sorumluluktan Kaçış Ölçeği ile araştırmacıların yürütmüş oldukları çalışmada, klinik olarak Davranış Bozukluğu da denilen, Karşı Gelme-Karşıt Olma Bozukluğu teşhisi almış ergenlerin, böyle bir teşhis almayan ergenlere göre Sorumluluktan Kaçış Ölçeğinden daha yüksek puanlar aldıkları anlaşılmıştır. Buna göre; Sorumluluktan kaçış ile Karşı Gelme –Karşıt Olma Bozukluğu (Powell, Rosen ve Huff, 1997, Powell ve Rosen, 1998) arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Başka araştırmacılarca da, sorumluluktan kaçış ile saldırganlık (Lochman, 1987), cinsel saldırı (Murphy, 1990) ve ergen suçluluğu (Kobayahsi, 1989; 1990) gibi sorunlar arasında anlamlı bir bağ olduğu ortaya konmuştur (Akt. Powell ve Rosen, 1998). Sorumluluktan kaçanlar genellikle, yalan söylemek gibi ahlaki olmayan davranışlar sergilemekte, uygun olmayan davranışlarından ötürü pişmanlık yaşamamakta ve başkalarına verdiği zararı umursamamaktadırlar.

3.Yöntem

Bu çalışmada sorumluluğu etkileyeceği düşünülen bazı demografik özelliklerin sorumluluk üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Bu bağlamda ele alınan değişkenler, okul türü, cinsiyet, anne eğitimi, baba eğitimi, gelir düzeyidir. Diğer bir deyişle, araştırmanın bağımsız değişkeni bazı demografik değişkenler ve buna bağlı değişebileceği umulan bağımlı değişken ise, sorumluluk düzeyidir. Lise eğitimine devam etmekte olan 324 öğrenci, Conrad ve Hedin (1982) tarafından geliştirilen ve Taylı (2006) tarafından uyarlanan Kişisel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeği'nden aldıkları toplam sorumluluk puanına göre değerlendirilmişlerdir. Ölçek kişisel ve sosyal sorumluluğu ölçen iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek ayrı ayrı alt boyutlara göre değerlendirilebildiği gibi, iki

boyutun toplamından oluşan toplam bir sorumluluk puanı da vermektedir. Ölçeğin geçerliliğini test etmek üzere Yeşilyaprak tarafından (1988) tarafından Türkçeye uyarlanan lise öğrencileri için uygun olan Nowicki –Strickland Denetim Odağı Ölçeği ve de Kılıççı (1982) tarafından geliştirilen ve Temuge (1987) tarafından lise öğrencileri için uyarlanan Kendini Kabul Envanteri'nin “davranışların sorumluluğunu kabul” alt boyutu kullanılmıştır. Uyarlanan ölçek ile Denetim Odağı Ölçeği arasında -0.398 korelasyon olduğu görülmüştür. Bu sonuç $.01$ düzeyinde anlamlıdır. Denetim odağı ölçeği, puanlar yükseldikçe dışsal denetimi, sorumluluk ölçeği ise puanlar yükseldikçe yüksek sorumluluğu ölçtüğü için negatif korelasyon beklenmektedir. Ölçek ile kendini kabul envanteri, davranışlarının sorumluluğunu kabul alt boyutu arasında ise $.32$ düzeyinde pozitif korelasyon bulunmuştur ve aradaki ilişki istatistiki olarak anlamlıdır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı, sosyal sorumluluk alt boyutu için, $.59$, kişisel sorumluluk alt boyutu için, $.76$ ve toplam sorumluluk puanı için $.71$ 'dir. Ölçeğin dört hafta aralığıyla verilen iki ölçüm arası korelasyon puanı ise, $.69$ olarak bulunmuştur.

Araştırmaya Bolu Anadolu Lisesinden 119 öğrenci, Bolu Abant Lisesinden 108 öğrenci, ve Bolu Ticaret Lisesinden 106 öğrenci katılmıştır. Öncelikle adı geçen değişkenlere göre öğrencilerin almış oldukları ortalama puanlar verilmiş, ardından sorumluluğa etkisi olabileceği kabul edilen demografik değişkenlerin sorumluluğu yordama gücü, SPSS paket programıyla ve Çok Boyutlu Doğrusal Regresyon Analizi tekniğine göre değerlendirilmiştir. Sonuçlar $.05$ anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmiştir.

4.Bulgular

Araştırmaya lise öğrenimine devam etmekte olan 324 öğrenci dahil edilmiştir. Öğrencilerin demografik özellikleri tablo -1'de verilmiştir. Buna göre öğrencilerin % 52'si kız, % 48'i erkektir. Öğrencilerin annelerinin eğitim seviyeleri değerlendirildiğinde ise büyük bir çoğunluğunun ilkökul mezunu (% 68) olduğu görülmüştür. Bu oranı ise lise mezunu, üniversite mezunu, ortaokul mezunu ve okuma yazma bilmeyen anneler izlemiştir. Öğrencilerin babalarını eğitim seviyesi incelendiğinde de benzer bir sonuçla karşılaşmıştır. Yine öğrencilerin babalarının büyük bir kısmını ilkökul mezunudur (% 43). Bunun dışında ikinci büyük çoğunluğu lise mezunu babalar (% 22) oluşturmaktadır. Daha az sayıda olan ortaokul ve üniversite mezunu babalar ise benzer sayıdadır. Öğrencilerin değerlendirilmiş olduğu son değişken gelir seviyesidir. Buna göre, öğrencilerin çok büyük bir kısmı kendilerini orta sosyo-ekonomik gelir düzeyinde görmekte (% 0,86), çok daha az bir grubu ise kendilerini alt sos-ekonomik düzeyde (% 0,5) ve üst sos-ekonomik düzeyde (% 0,6) algılamaktadır.

Sorumluluğun Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi

Tablo 1: Araştırma Grubu Öğrencilerin Sayı ve Yüzdeler Oranları ile Toplam Sorumluluk Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

<i>Değişkenler</i>		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>Sor. Ort. (X)</i>	<i>Ss.</i>
Okul Türü	Anadolu Lis.	110	34	68,18	7,2547
	Normal Lis.	108	32,7	65,9815	7,9976
	Ticaret Lis.	106	33,3	64,1321	8,3101
Cinsiyet	Kız	169	52,2	67,9941	7,9661
	Erkek	155	47,8	64,3677	7,7686
Anne Eğit.	Okur-yaz. değ.	14	4,3	63,0714	7,7704
	İlkokul	217	67	65,5945	8,3617
	Ortaokul	20	6,2	68,200	5,9259
	Lise	48	14,8	68,000	7,1399
	Üniversite	25	7,2	68,920	7,7240
Baba Eğit.	İlkokul	140	43,2	64,9643	8,5683
	Ortaokul	56	16,7	67,3519	7,2167
	Lise	71	21,9	66,9296	7,6501
	Üniversite	57	17,6	67,4912	7,8423
SED	Alt	24	7,4	63,5417	7,2049
	Orta	281	86,7	66,6584	7,9438
	Üst	19	5,9	63,7695	10,047

Değerlendirmenin ikinci aşamasında öğrencilerin okul türü, cinsiyet, anne eğitimi, baba eğitimi ve gelir seviyesi açısından almış oldukları ortalama sorumluluk puanları ve standart sapma puanları incelenmiştir. Öğrencilerin Sosyal ve Kişisel Sorumluluk Ölçeğinden almış oldukları toplam sorumluluk puanına göre yapılan değerlendirmesinde kız öğrencilerin X:68,18 ve erkek öğrencilerin X:64,24 sorumluluk puanı aldığı görölmüştür. Anne eğitimine bağlı sorumluluk puanlarında ise, annesi okur-yazar olmayan çocukların sorumluluk puanları ortalamasının X:62,25, annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin annelerinin sorumluluk puanları X:65,75 annesi ortaokul mezunu olanların X: 68,20, lise mezunu olanların X:68 ve üniversite mezunu olanların ortalama X: 68,30 sorumluluk puanına sahip olduğu görölmüştür. Öğrencilerin babalarını eğitim seviyelerine göre almış oldukları sorumluluk puanları, ilkokul mezunu babaların çocuklarının X:65,17, ortaokul mezunu olanların X:67,25, lise mezunu olanların X:67,04 ve üniversite mezunu olanların X:67,1'dir. Gelir seviyesine göre sorumluluk puanlarının değişip-değişmediği incelendiğinde ise, kendilerini alt sos-ekonomik düzeyde gören ailelerinin çocuklarının ortamları X:63,54, orta sos-ekonomik düzeyde görenlerin X:66,60 ve üst sos-ekonomik seviyede görenlerin X:63,78 puan aldığı görölmüştür.

Tablo 2:Sorumluluğun Yordanmasına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi
Sonuçları

Yordayıcı Değişkenler	B	Ss.	β	t	P
Sabit	70,742	3,568		19,879	,000**
Okul	,679	,654	-,069	-1,037	,300
Cinsiyet	-3,964	,874	-,246	-4,534	,000**
Anne Eğit.	1,142	,543	-,146	2,102	,036*
Baba Eğit.	,100	,509	,015	,197	8,44
SED	,179	1,207	,008	,149	,882
R=0,301	R ² =,090				
F(6,318) = 6,274	P= .000				

*p< .05 **<.001

Son olarak öğrencilerin almış olduğu sorumluluk puanları bağlamında, sorumluluğu etkileyeceği düşünülen cinsiyet, yaş, annenin eğitim seviyesi ve babanın eğitim seviyesi ve ailenin gelir düzeyi değişkenlerinin sorumluluğu yordama gücü Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi ile incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir. Tablo-3'ten de anlaşılacağı gibi, cinsiyet, yaş, anne eğitimi, baba eğitimi ve gelir'den oluşan değişkenler demeti bütün olarak sorumluluğun yordanmasında anlamlı bir katkı sağlamaktadır (R=0,301, R²=0,09, p<.05). Ancak sorumluluğun yordanmasında bütün değişkenlerin anlamlı bir katkısının olmadığı, regresyon katsayılarını anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçlarına göre, sadece cinsiyet ve anne eğitimi değişkenlerinin sorumluluk üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüştür ($\chi^2=0,301$, sd=6, p<001).

Tablo3:Sorumluluğun Yordanmasına İlişkin Cinsiyet Değişkeninin Etkisi Sabitlenerek Yapılan
Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Yordayıcı Değişkenler	β	t	P
Okul	-,149 ^a	-2,773	,006*
Anne Eğit.	,190 ^a	3,54	,000**
Baba Eğit.	,145 ^a	2,676	,008*
SED	,025 ^a	,452	,651
R=0,133 ^a	R ² =,018		
F(5,319)= 5,831	P= .016		

*p< .05 **<.001

Araştırmada ikinci bir değerlendirme ise, sorumluluğu yordama gücü açısından en güçlü değişken olan cinsiyetin etkisi sabitlenerek yapılmış ve sorumluluğu yordamada, anne eğitiminin yanı sıra, baba eğitimin ve okul türünün de anlamlı bir katkısı olduğu anlaşılmıştır ($\chi^2=0,133$, sd=5, p<.05). Buna göre, sorumluluğu yordama gücü açısından en güçlü değişken cinsiyet ve ardından anne eğitimidir. Ancak ardı sıra, babanın eğitiminin yüksek olması ve

Sorumluluğun Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi

öğrencilerin sınavla öğrenci alan başarılı öğrencilerin devam ettiği bir okulda yer alması da, öğrencinin daha yüksek bir sorumluluk düzeyine sahip olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Bu aşamada söz konusu bulgular alanyazında yer alan başka araştırma bulguları eşliğinde incelenecektir.

5.Tartışma

Bu çalışmada, sorumluluğu yordamada okul türü, cinsiyet, anne eğitimi, baba eğitimi ve gelir gibi demografik değişkenlerin ne kadar etkili olduğu irdelenmeye çalışılmıştır. Sorumluluğu etkileyebilecek çok daha farklı etkenlerin olması beklendiktir. Örneğin bazı çalışmalarda, sorumluluk üzerinde belirleyici ögeler olarak; denetim odağı, model alma, çocuk yetiştirme tutumları gibi değişkenlere yer verilmiştir (Conrad ve Hedin, 1982; Lincona, 1991; McCabe ve Rhoades, 1989). Bu çalışmada ise, kişiye ve aileye ait bazı özelliklerin sorumluluğun anlaşılmasındaki katkısını ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Diğer bir deyişle, “kişinin sadece bazı demografik özelliklerine bakarak, sorumluluk düzeyi ya da sorumlu davranışlar sergileme olasılığı hakkında bir sonuca ulaşabilir miyiz” sorusu yanıtlanmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonucuna göre, sorumluluğun yordanmasında anlamlı katkısı olan en önemli değişkenlerin cinsiyet ve anne eğitimi olduğu görülmüştür. Buna göre kız öğrenciler erkek öğrencilerden, annesinin eğitim seviyesi yüksek olan öğrenciler, annesinin eğitim seviyesi düşük olanlardan daha yüksek bir sorumluluk puanına sahiptirler. İkinci bir değerlendirme ise, cinsiyetin etkisi kontrol edilerek yapılmış; okul türü ve baba eğitiminin de sorumluluk üzerinde anlamlı bir katkısı olduğu anlaşılmıştır. Diğer bir deyişle, babanın eğitim seviyesinin yüksek olması, çocuğunun sorumluluk duygusunun artmasına katkıda bulunmaktadır. Okul türü açısından yapılan değerlendirmede ise, bütün okullardaki öğrencilerin sorumluluk düzeyinin eşit olmadığı, Anadolu Lisesindeki öğrencilerinin sorumluluk düzeyinin Genel Lise ve Meslek lisesi öğrencilerinin sorumluluk düzeylerinden daha yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Araştırma kapsamında ele alınan değişkenler arasında, sorumluluk üzerinde en güçlü etkiye sahip değişkenin cinsiyet olduğu bilgisi, bu çalışmanın en önemli sonucudur. Buna göre, kız öğrencilerin sorumluluk düzeyi, erkek öğrencilerden daha yüksektir. Kız öğrenciler, özellikle resmi eğitim yıllarında çoğunlukla erkek öğrencilerden daha yüksek akademik başarıya sahiptirler (Paulson, 1996:205). Başarı ile sorumluluk arasında da pozitif bir ilişki olduğu (Lickel, Schamer ve Hamilton, 2003; Pomerantz, Qin,wang ve Chen, 2011; Wentzel, 1991) göz önünde bulundurulursa, daha yüksek başarı gösteren kız öğrencilerin, buna paralel sorumluluk düzeyinin de daha yüksek olması daha iyi anlaşılacaktır. Yine kızların Sorumluluktan Kaçış Ölçeğinden, erkek öğrencilere göre daha düşük puanlar alması ve sorumluluk kaçış ile ilgili bulunan ergenlik

dönemi sorunlarını daha az yaşaması da aynı yönde bir sonuçtur (Powell, Rosen ve Huff, 1997, Powell ve Rosen, 1998). Son olarak, ergen hamileliği, korunmasız cinsel ilişki gibi durumlarda kızların daha yüksek bir sorumluluk hissettiklerini beyan etmeleri de benzer yönde bir bulgudur (Hooke, Capewell ve Whyte, 2000). Gunnoe, Hetherington ve Reiss (1999) tarafından yapılan bir çalışmada da, kızların sosyal sorumluluk düzeyi erkeklerden daha yüksek bulunmuştur.

Kız öğrencilerin sorumluluk düzeyinin daha yüksek olması, kız çocuklarının yetiştirilirken daha küçük yaştan itibaren evin içinde yapılan ve kadına özgü kabul edilen sorumlulukların bir kısmını az ya da çok üstlenmeleriyle açıklanabilir. Geleneksel cinsiyet rolleri, kadın ister bir işte ücretli olarak çalışsın, ister çalışmasın evdeki bakım, temizlik, düzen gibi görevleri de üstlenmesini gerektirmektedir. Bu görevler kadına özgü algılandığından, yetişmekte olan çocuklardan erkek olanın değil de, kız olanının anneye yardım etmesi ve de bu sorumluluklara yavaş yavaş hazırlanması beklenmektedir. Bu nedenle kız çocuklarının daha erken yaştan itibaren kendi yetki alanlarında ve kendileriyle alakalı algıladıkları ödevlerle karşılaşma olasılığı artmaktadır. Bunun sonucunda da daha güçlü bir görev algısı ve bu görevleri yerine getirmek konusunda daha güçlü bir sorumluluk hissi beklendiktir.

Yine bu çalışmanın sonucunda göre, sorumluluk ile anne eğitimi arasında da pozitif bir ilişki bulunmuş, anne eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin sorumluluk düzeyinin de artmakta olduğu anlaşılmıştır. Annenin eğitim seviyesi, almış olduğu fazladan eğitimin çocuk yetiştirme ve de çocuklarına model olma açısından avantajlı olabilir. Bunu ötesinde eğitimi yüksek olan annenin düzenli bir işte çalışma olasılığını daha yüksektir. Araştırmalar ergenlik döneminde annesi çalışan çocukların, özellikle kız çocukları için, annesi çalışmayanlara göre akademik açıdan daha başarılı ve kariyer beklentisinin daha yüksek olduğunu göstermiştir (Bronbrenner ve Crouter, 1982, akt: Steinberg, 1990). Başka bir çalışmada ise, annenin çalışmasından ziyade, çalışmaya karşı tutumunun belirleyici olduğu, çalışan ve çalışmayı anlamlı bulan, hayatlarına artı katkı yaptığını düşünen anne tutumu ile, başarıya değer verme ve okul ödevleri konusunda daha ilgili olma arasında ve bunu sonucunda da çocuklarının akademik başarının yüksek olması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Paulson, 1996: 206).

Bu çalışmanın sonucuna göre de, sorumluluk ile kız olmanın ve anne eğitiminin ilişkili olması, kız çocukları ve anneleri arasında anlamlı bir bağa işaret etmektedir. Çocukların kendi cinsinden ebeveynle özdeşim kurması, hem psikolojik sağlık açısından, hem de cinsel kimlik problemi yaşanmaması açısından istendiktir. Araştırmanın sonucuna göre, kız çocuklarının sorumluluk

Sorumluluğun Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi

düzeyinin daha yüksek olması; annelerinin de bir bayan olarak yüksek sorumluluk düzeyine sahip olduğu, dolayısıyla özdeşim kurma ve model alma yoluyla kızlarının sorumluluk algısına ve sorumlu davranışlarına etki ettiği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca annenin ister düzenli bir işte çalışsın, ister çalışmasın çocuk bakımından birinci derecede sorumlu olması da, anneden kaynaklanan etkiyi açıklamaya katkıda bulunmaktadır. Öte yandan anneler, çocuklarının eğitimi, geleceği ve mesleği konusunda daha hırslı ya da idealist de olabilmektedir. Örneğin; Malezya’da yapılan bir araştırmada, tek baba ve çocuktan oluşan ailede babanın eğitsel hedefleri ile, tek anne ve çocuktan oluşan ailede annenin eğitsel hedefleri karşılaştırılmış, tek anne ve çocuktan oluşan ailelerdeki annenin çocuğuna yönelik eğitsel beklentilerinin, tek baba ve çocuktan oluşan ailelerdeki babanın beklentilerinden daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Aynı araştırmada; hem annenin, hem de babanın eğitsel beklentileri, çocuklarına yönelik destek ve gözetimi sürdürmeleri akademik başarı üzerinde belirleyici olmuştur (Baharudin, Hong, Lim ve Zulkefly, 2010).

Araştırmada öne çıkan bir diğer bulgu, baba eğitiminin artışına paralel olarak, çocuklarının sorumluluk puanlarının da artmakta olduğudur. Babaların eğitim seviyesi yükseldikçe demokratik ana-baba tutumlarını benimseme olasılığının da artma eğiliminde olduğu (Öner, 1984), demokratik ana-baba tutumuna sahip babaların ise, sorumluluk eğitiminde belirleyici olan kişinin kendi seçimlerinin sonuçlarını üstlenmesi, kendi davranışlarını değerlendirmesi ve yeniden düzenlemesi için en uygun zemini sağlayabildiği (Marshall, 1998) bilinmektedir. Benzer şekilde, insanların eğitim seviyesi yükseldikçe, gelir seviyesinin artma eğiliminde olduğu bilgisi bulunmaktadır (Kuzgun, 2003). Kişilerin eğitim seviyesi ve yaşam standartları yükseldikçe; daha farklı bir sosyal çevrede yaşayabilme, çocuklarına sundukları uyarıcıların farklılaşabilmesi ve çocuk yetiştirmede farklı tutumları benimseme olasılığı artmaktadır. Bu etkenlerin de dolaylı olarak çocuğa, çocuğun davranışlarına ya da tutumlarına etki edebilmesi ihtimal dahilindedir. Fillandiya’da yapılan boylamsal bir çalışmada hem annenin, hem babanın eğitim düzeyinin, çocuklarının eğitsel sonuçları üzerinde olumlu katkı yaptığı anlaşılmıştır. 240 ergenle 7. ve 9. sınıflarda yapılan boylamsal bir çalışmada, anne-babanın eğitim düzeyleri ve çocuklarına yönelik eğitsel beklentileri ile çocuklarının eğitsel beklentileri ve akademik başarıları arasında anlamlı bir bağ bulunmuştur. Buna göre anne-babanın, kendi eğitim düzeylerinin yüksek olması ile, çocuklarının akademik başarısının yüksek olması ve çocuklarının eğitimleri konusunda, hem anne babanın, hem çocuklarının daha yüksek hedefler belirlemesi arasında anlamlı bir bağ bulunmaktadır (Rimkute, Hirvonen, Tolvanen, Aunola ve Nurmi, 2012). Bu çalışma da, anne- babanın koşullarıyla çocukların ürünleri arasında yakın bir bağ olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın yürütüldüğü üç lise türünde benzer sorumluluk puanlarının alınmadığı görülmüştür. Anadolu lisesi (X: 68,5818) öğrencilerinin puanları, normal lise (X: 65,9815) ve meslek lisesine (X: 64,1321) devam eden öğrencilerin sorumluluk ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Sorumluluk ile akademik başarı arasında pozitif bir ilişki olduğu bilinmektedir. Daha yüksek sorumluluk, daha yüksek başarı ve bunun sonucunda lise giriş sınavlarından daha yüksek puan alınması beklendik bir durumdur. Nitekim sorumluluk ve yüksek başarı arasındaki bağlantı bazı araştırmacılarca da kanıtlanmıştır. Örneğin, Lickel, Schamer ve Hamilton (2003) tarafından, 6., 7. ve 8. sınıfa giden öğrencilerle yürütülen bir eğitim programında, öğrenciler sosyal sorumluluk duygusu ve akademik başarı açısından değerlendirilmişlerdir. Eğitime katılan ve sosyal sorumluluk duygusu yüksek olan öğrencilerin, eğitime katılma yönünde daha yüksek motivasyona sahip oldukları ve akademik başarı anlamında daha yüksek notlar aldıkları anlaşılmıştır. Yine Wentzel (1991) de, öğretmenleri ve sınıf arkadaşları tarafından sosyal sorumluluk düzeyleri daha yüksek algılanan öğrencilerin, diğer öğrencilerden daha yüksek notlar aldığını ortaya koymuştur. Diğer bir değişle, paylaşmak, işbirlikçi olmak ve başkalarına yardım etmek yani yüksek sosyal sorumluluğa sahip olmak, akademik başarının güçlü bir yordayıcısı olmuştur. Gough, McClosky ve Meehl (1952) tarafından yapılan başka bir çalışmada, lise eğitimine devam eden ve sorumluluk düzeyi yüksek olan ergenlerin, daha yüksek bir akademik başarıya sahip olduğu, amaçlarına daha kararlılıkla ilerlediği, ortalamanın üstünde bir zihinsel kapasiteye sahip olduğu anlaşılmıştır (Akt: Berkowitz ve Lutterman, 1968).

Pomerantz, Qin, Wang ve Chen (2011) ise, genel sorumluluk yerine anne-babaya duyulan sorumluluk hissi ile, akademik başarı arasındaki ilişkiyi incelemişler ve anne babaya yönelik sorumluluk düzeyi yüksek Amerika'lı ve Çin'li ergenlerin daha yüksek bir akademik başarıya sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Araştırma ayrıca Amerikalı ergenlerin 7. Sınıftan 8. Sınıfa doğru ilerlediğinde anne-babaya yönelik sorumluluk duygusunun azaldığını, Çin'li örneklemde ise benzer kaldığını orta koymuştur.

Araştırmanın sorumluluğu açıklamada anlamlı katkı yaptığını gözlemlediğimiz değişkenlerin dışında, anlamlı olmamakla birlikte, ortalamalar açısından kıyaslandığında bazı eğilimlerin var olduğu görülmüştür. Örneğin, Sosyal ve Kişisel Sorumluluk Ölçeğinden elde edilen toplam sorumluluk puanları ile gelir seviyesi arasında anlamlı bir istatistikî sonuç elde edilmemekle birlikte, orta sosyo-ekonomik düzeydeki (SED) ailelerin çocuklarının, alt ve üst SED'e göre nispeten daha yüksek sorumluluk puanına sahip olduğu görülmüştür. SED ya da "sosyal sınıf" kavramı salt ekonomik bir tanım olmayıp, bireyin eğitim düzeyini, gelirini, alışkanlıklarını, dünya görüşünü ve yaşama biçimini içine alacak kadar kapsamlı bir anlam taşımaktadır (Kuzgun, 1987).

Sorumluluğun Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi

Orta SED'in daha başarı yönelimli olduğu, çocuklarından beklentilerinin daha yüksek bulunduğu (Gürkaynak, 1979) orta sınıftan ailelerin çocuklarının işçi sınıfından (Paulson, 1996;205), üst SED'den ailelerin çocuklarının, alt SED'den (Tynkkynen, Vouri ve Salmela-Aro, 2012) daha yüksek bir akademik başarıya sahip olduğu bilgisi bağlamında düşünüldüğünde bu eğilim daha anlaşılır görünmektedir.

Berkowitz ve Lutterman (1968), sosyal sorumlulukta en belirleyici öğelerin neler olduğunu araştırdıkları çalışmasında, SED'in önemli bir belirleyici olduğunu, en yüksek sosyal sorumluluk puanına sahip kişilerin orta SED'den kişiler olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırmaya göre, Orta SED'de yer alan bu kişiler daha büyük bir olasılıkla gönüllü toplum hizmetlerinde yer almaktadırlar ve toplumun değerlerini ve ideallerini daha fazla içselleştirmişlerdir. Aynı araştırmada, sorumluluk düzeyi yüksek olan bireylerin daha büyük bir çoğunluğunun kilise üyesi olduğu ve daha geleneksel tarzı benimsedikleri ve dini inançları öne çıkan bireyler olduğu görülmüştür. Sosyo-ekonomik düzey ile başarı ve eğitsel beklenti açısından en avantajsız gözükten grup ise alt SED'dir. Bu SED'deki aileler çocuklarına genel olarak diğer gruplara nazaran daha yüksek bir psikolojik kontrol/baskı uygulasa da, hem kendilerinin, hem çocuklarının eğitsel başarısının, toplumdaki diğer gruplara nazaran daha düşük olduğu anlaşılmıştır (Tynkkynen, Vouri ve Salmela-Aro, 2012).

6.Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, sorumluluk ve bağlamında sorumlu davranışlar sergileyen vatandaşlar yetiştirmek önemliyse, sorumluluk kavramının anlaşılması ve sorumlu davranışların kazandırılması konusunda daha çok çaba harcanmalıdır. Bu çalışma, bu yolda yapılmış küçük bir katkıdır. Öncelikle sorumluluğun yordanmasında, cinsiyet, anne eğitimi ve baba eğitimi gibi demografik değişkenlerin katkısının sınırlı olduğu bilgisine bağlı olarak, sorumluluk üzerinde daha belirleyici olabilecek diğer değişkenlere odaklanılması daha anlamlı olacaktır. Bu konuda, sorumluluk üzerinde etki edebilecek, denetim odağı, ana-babanın kendi sorumluluk algıları ve sorumlu davranışları, çocuk yetiştirme tutumları gibi değişkenlerin başka çalışmalarla araştırılmasına ihtiyaç vardır.

Yine, bu araştırmanın sonucuna bağlı olarak ulaşılan, kız çocukların sorumluluk düzeyinin daha yüksek olduğu ve çocuğun sorumluluk düzeyinde annenin eğitim seviyesinin önemli olduğu bilgilerini, kadınların eğitilmesi ve çocukları üzerindeki olumlu yönde belirleyici etkilerinin gözetilmesi yönünde kullanılabilir. Yine hem annenin, hem babanın eğitim seviyesinin sorumluluk üzerinde olumlu katkı yaptığını bilmek, hem kız, hem erkek öğrencilerin eğitim

seviyesinin yükseltilmesi için çaba harcamayı gerektirmektedir. Ayrıca, daha düşük akademik başarıya sahip öğrencilerin olduğu okullarda, sorumluluk konusunda genel olarak daha düşük bir farkındalık, daha düşük sorumluluk hissi ve daha az sorumlu davranış olasılığı olduğunu bilmek ve buna uygun önlem almak gerekmektedir.

Sorumluluğun doğuştan gelmediği, sonradan kazanıldığının kabul edilmesi, sorumluluğun öğrenilebileceğinin de kabul edilmesi demektir. Bu konuda yapılmış başarılı örnekler bulunmaktadır. Psikolojik danışma kuramları içerisinde sorumluluğa en fazla vurgu yapan kuram, Glasser tarafından geliştirilen Gerçeklik Terapisi, Seçim Teorisi ya da Kontrol Kuramı olarak bilinen yaklaşımdır. Nitekim Glasser'in sorumluluk ve sorumluluk eğitimi konusundaki görüşlerini temel alan başarılı sorumluluk eğitimi programı örnekleri (Kim, 2002, Kim, 2006) bulunmaktadır. İster Gerçeklik Terapisi, ister başka olası görüşleri ve yöntemleri temel alsın, sorumluluk eğitimi ihmal edilmemesi gereken bir konudur. Sorumluluk konusunda bilişsel farkındalığı yüksek, sorumlu davranışlar sergileyen ve sorumlulukla ilişkili bulunan erdemli bir davranıştan haz alma ve yanlış bir davranıştan ötürü utanma ve suçluluk duyma gibi ahlaki duygulara sahip nesiller için, daha fazla sorumluluk eğitimine eğilmek gerekmektedir.

7.Kaynakça

- Baharudi, R., Hong, Y.C., Lim,S.J. & Zulkefly, S.(2010). Educational goals, parenting practices and adolescents' academic achievement. *Asian Social Science*, 6 (12), 144-152.
- Berman, S. & Phyllis, L. F. (1993). *Promising practices in teaching social responsibility*. Albany: State University of New York Pres.
- Berkowitz, L. & Lutterman, K. N. (1968). The traditional socially responsible personality. *Public Opinion Quarterly*, 32, 169-185.
- Bovens, M. (1998). *The quest for responsibility: accountability and citizenship in complex organisations*. England: Cambridge University.
- Bouchard, C., Rheoume, J. & Ladouceur, R. (1999). Responsibility and perfectionism in ocd: an experimental study. *Behavior Research And Therapy*, 37(3), 239-248.
- Cavanos, L.F. (2002). Emphasizing performance goals and high quality education for all students. *Phi Delta Kappan*, 83 (9), 690-698.
- Conrad, D. & Hedin, D. (1982). Instrument and scoring guide of the experimental education evaluation project. *Minnesota: Center for Youth Development and Research*.

Sorumluluğun Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi

- Eyre, L. & Eyre, R.(1982). *Teaching children responsibility*. First Print. USA, Utah:Deseret Book Company.
- Glover, J. (1970). *On responsibility*. New York : Humanities Press.
- Gordon, B. (2010). An Examination of the responsibility model in new zealand secondary school physical education program. *Journal of Teaching in Physical Education*, 29, 21-37.
- Gunnoe, M.L., Hetherington, E.M. & Reiss, D.(1999). Parental religiosity, parenting style and adolescent social responsibility, *Journal of Early Adolescence*, 19(2), 199-225.
- Gürkaynak, İ. (1979). *Sosyo-ekonomik düzey ve çocuk*. Ankara: Kelaynak Yayınevi.
- Hamilton, S. & Fenzel, I.M. (1988). The Impact of volunteer experience on adolescent social development: evidence of program effects. *Journal of Adolescent Research*, 3 (1), 65-80.
- Hooke, A., Capewell, S. & Whyte, M.(2000). Gender differences in ayrshire teenagers' attitudes to sexual relationships, responsibility, and unintended pregnancies. *Journal of Adolescence*, 23(4), 477-486.
- Kim, K.H. (2002).The effect of reality therapy program on the responsibility for elementary school children in korea. *International Journal of Reality Therapy*, 22(1), 30-33.
- Kim, J.U.(2006). The effect of a bullying prevention program on responsibility and victimization of bullied children in korea. *International Journal of Reality Therapy*,26 (1), 4-8.
- Kuzgun, Y.(1987). Sosyo-ekonomik düzey ve psikolojik ihtiyaçlar. *Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1-2),55-68.
- Kuzgun, Y.(2003). *Meslek Rehberliği Ve Danışmanlığına Giriş*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Li, W., Wright, P.M., Rukavina, P.B. & Pickering, M. (2008). Measuring students' perceptions of personal and social responsibility and relationship to intrinsic motivation in urban physical education. *Journal of Teaching in Physical Education*, 27, 167-178.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character: how our schools can respect and responsibility*. New York : Bantam Boks.
- McCabe, M. & Rhoades, J. (1989). *The nurturing classroom: developing self-esteem, thinking skills and responsibility through cooperation*. California: ITA Publication.
- Marshall, M. (1998). Fostering social responsibility and handing disruptive classroom behaviour. *NASSP Bulletin*,82,31-39.

- Nakamura, M. & Watanabe-Muraoka, A. M. (2006). Global social responsibility: _developing a scale for senior high school students in japan. *International Journal For The Advancement of Counselling*; 2006, 28(3):213-226
- Nelson-Jones, R. (1984). *Personal responsibility counseling and therapy an integrative approach*. London: Herper & Row Publishers.
- Öner, N. (1984). Does education make a difference in the child rearing attitudes of parents in turkey, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, 85(11), 43-54.
- Paulson, S. (1996). Maternal employment and adolescent achievement revisited. *Family relations*, 45, 201-208.
- Pomerantz, E.M., Qin, L., Wang, Q. & Chen, H. (2011). Change in early adolescents' sense of responsibility to their parents in the united states and china: implications for academic functioning. *Child Development*, 82(4), 1136-1151.
- Popkin, M. (1987). *Active parenting: teaching, cooperation and responsibility*. San Fransisco: Harper & Row Publishers.
- Powell, K.M. & Rosen, L.A.(1999). Avoidance of responsibility in conduct disordered adolescents. *Personality And Individual Differences*, 27(2), 327-340.
- Powell,K.M., Rosen, L.A. & Huff, M.E. (1997). Disruptive behavior disorder and the avoidance of responsibility. *Journal of Personality And Individual Differences*, 23(4), 549-557.
- Radomsky, A.S., Rachman, S. & Hammond, D. (2001). Memory bias, confidence and responsibility in compulsive checking. *Behavior Research & Therapy*, 39(7), 813-823.
- Rimkute, L., Hirvonen,R., Tolvanen, A., Aunola, K. & Nurmi, J.E.(2012). Parents' role in adolescents' educational expectations. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 56 (6), 571-590.
- Schlenker, B. R. (1997). Personal responsibility: applications of the triangle model. *Research in Organisational Behavior*, 19, 241- 301.
- Steinberg, L. (1993). *Adolescence*. New York: McGraw- Hill, Inc.
- Stone, L. (1965). Social desirability correlates of social responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*,2(5), 756-757.
- Swaner, L. E. (2005). Educating for personal and social responsibility: a review of the literature. *Liberal Education*, 3/4, 14-22.
- Taylı, A. (2006). *Akran yardımcılığı uygulaması aracılığıyla lise öğrencilerinde kişisel ve sosyal sorumluluğun artırılması*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Sorumluluğun Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi

- TDK. (2005). *Türkçe Sözlük*. 4. Akşam Sanat Okulu Matbaası. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tynkkynen, L., Vouri, J., & Salmela-Aro, K. (2012). The role of psychological control, socioeconomic status and academic achievement in parents' educational aspirations for their adolescent children. *European Journal Of Developmental Psychology*, 9 (6), 695-710.
- Ulaş, L. (2011). Miller's model and their applicability to nations. *Theoria*, 78-94.
- Wohl, M. J., Pritchard, E.T. & Kelly, B. (2002). How responsible are people for their employment situation?. an application of the triangle model of responsibility. *Canadian Journal of behavioural Science*, 34(3), 201-209.
- Whitly, M. A. & Gould, D.(2010). Psychosocial development in refugee children and youth through the personal – social responsibility model. *Journal of Sport Psychology in Action*, 1, 118-138.
- Wright, P.M., White, K. & Gaebler-Spira, D. (2004). Exploring the relevance of the personal and social responsibility model in adapted physical activity: a collective case study. *Journal of Teaching in Physical Education*, 23,71-87.